

AZ ÖTÉVES TERV

INNEN-ONNAN tizenöt éve, hogy a moszkvai Kreml kupolájára elröppent a vörös lobogó. Talán azóta sem foglalkoztak szakemberek és közvélemény Szovjetországgal annyit, mint a legutóbbi időben azokkal az erőfeszítésekkel kapcsolatban, melyeket az gazdasági erőforrásainak kiaknázása érdekében tesz. A „pjatiletka” — ez az öt éves terv orosz neve — az érdeklődést, mely feléje fordult, mindenesetre annak is köszönheti, hogy meglepetésként hat. A civilizált államok éveken át azoknak az impresszióknak a hatása alatt állottak, amelyeket angol és francia munkáspárti bizottságok 1920—23 közti tanulmányúti jelentéseiből merítettek. E benyomások bizony minden egyébnél voltak inkább mondhatók, mint kedvezőknek. Az általuk sem letagadható általános bomlással, nyomorral és elégedetlenséggel Európa véglegesen elintézettnek vélte a kérdést, elhanyagolható mennyiségnek tekintvén a szovjetet, melynél csak idő kérdése, mikor omlik össze magától.

Lenin, noha a minden utópisztikus koncepciók egyik legdoktrinérebbit megvalósítására vállalkozott, nagy realista volt; nem vetette meg a kerülő utat sem. El kell ismerni, hogy az a tíz év, mely e legújabb orosz gazdasági politika megindítása előtt telt el, nem elvakult szélmalom-harc volt csupán, mely csak a rohamozó erejét fogyasztja, hanem egyúttal keresése azoknak az utaknak, módoknak is, melyek a kommunizmushoz elvezetnek.

„Elvezetnek” — mert minden szovjetorosz meg van győződve arról, hogy a jelenlegi helyzet nem kommunizmus és még soká nem lesz az. Ami ma történik, az küzdelem a kommunista állam és a kommunista gazdálkodás megteremtéséért. Az eddigi eredmény csak annyi, hogy a politikai és gazdasági hatalom a proletárok kezébe került és ennek felhasználásával képesek lépésről-lépésre előbbre haladni. Csak az első győzelmi márnak a tévedése volt, mikor azt hitték, hogy a gazdasági életet is éppúgy ki lehet sajátítani a proletárok számára máról-holnapra, mint ahogy sikerült a polgári-demokrata Kerenszky-kormányt minden nagyobb erőfeszítés nélkül félretolni. A bankok nacionalizálása, a burzsoázia minden néven nevezendő vagyonának elkobzása, az egész földnek és az egész nagyiparnak köztulajdonba való vétele, a közszükségleti cikkek lefoglalása és hatósági elosztása, a kereskedelem teljes kiirtása, a munka militarizálása általános munkakötelezettséggel, a pénz eltörlése azáltal, hogy a fizetés helyébe az alkalmazottak ellátást, a parasztok pedig ipari cikket kapnak — mindez roppant egyszerűnek látszott. Ennek a megoldásnak

torz mását alkalmazta a magyar kommunizmus is és ezért nekünk nem sokat kell magyarázni, miért nem vált be. A szovjet vezetői hamarosan belátták a sikertelenséget. Ma már ezt a korszakot háborús kommunizmusnak nevezik, amelyet szerintük csak a nagy ínség, a háború és a nagy politikai veszély az ellenforradalmi polgárháborúk miatt igazol; egyébként csak átmenetül szolgált a későbbi gazdasági politikára.

Ez utóbbi, mely Nép (az „új gazdasági politika“ kifejezés orosz szavainak kezdőbetűiből) néven ismeretes, lényegileg abban állt, hogy lazítottak a megkötöttségen a kisiparban, a magánkereskedelemben és főként ott, ahol a legnagyobb bajok mutatkoztak, a mezőgazdasági termelésben. A háborús kommunizmus minden, a termelő háztartásának és üzemének szükségletét meghaladó termést elrekvirált az államnak; a gyakorlatban ennél is többet. Az újabb gazdaságpolitika e helyett megelégedett előbb természetbeni, majd pénzdókkal. Azonban a szovjet továbbra is megtartotta kezében a legfontosabb gazdasági intézményeket. Ezeken, mint az Oroszországot legutóbb beutazott német nemzetgazda, Feiler találóan mondja, úgy ül, mint a parancsnoki hídon és kertész módjára időnként visszanyesi a gazdasági életnek azon hajtásait, amelyek nézete szerint túlbuján fejlődnek.

Teljes és kizárólagos az állam külkereskedelmi monopóliuma. Az szabja meg, hogy miből mennyi kerül kivitelre és behozatalra. Teljesen elszigeteli a valutát a külföldtől és a rubelnek csak belföldi árfolyamát ismeri el. Teljesen állami és centralizált a hitelszervezet is, így a kormánytól függ, hogy az egyes termelési ágak vagy üzemek mennyi hitelhez jutnak. Az állam pénzügyi és gazdasági természetű jövedelmei és kiadásai összeolvadnak a költségvetésben. Mivel pedig az állam még a tengődő magánvállalatok jövedelmét is az adóztatás különböző nemeivel elvonni törekszik, tulajdonképpen a nemzeti jövedelem túlnyomó része az állami költségvetés bevételeként jelentkezik. Viszont a költségvetési bevételekből nemcsak az állami kiadásokat fedezi, hanem finanszírozza a gazdasági életet is. Ezzel a módszerrel a tőkeképződésen is rajta tartja a kezét. Államosítva van a nagyipar is, tehát magánkézen csak a kézmű-, a háziipar és az egészen kis gyárak maradtak. De ezek is teljesen az államtól függnék, mely egészen magának tartotta fenn a nyersanyagtermelést. A gyárpar egyes ágai nagy állami trösztökben vannak egyesítve, melyek az árut vagy egymás közt, vagy a külkereskedelemben vagy a belföldi kereskedelemben helyezik el. A belkereskedelem elosztó szervezete külsőleg szövetkezeti jellegű, végeredményben azonban szintén teljesen állami apparátus. Miután ilyen módon a termelés és forgalom túlnyomó része az állam kezében van, tőle függ az árak alakulása, még pedig, a szövetkezeti elosztó hálózaton keresztül, a detail-forgalomban is. A mezőgazdasági cikkek legfontosabbjaira hivatalosan megállapított árak érvényesek. Végül nincs tulajdonképpen munkabér son, mely a munkapiac kereslete és kínálata szerint alakulna, hanem az ipari munkás is államilag fizetett alkalmazott.

Ilyenformán a szovjet gazdasági rendszerét leghelyesebben úgy jellemezhetjük, hogy az egy erősen kiépített és állandóan fejlesztés alatt levő államszocializmus. Ők különbséget tesznek a gazdasági

életnek közvetlenül az állam és közvetve az úgynevezett szövetkezetek által kollektivizált része közt. E kettőt együttvéve társadalmiasított szektornak nevezzük» szemben a magánszektorral. Az 1927/28. gazdasági évben» amikor az ötéves terv végrehajtása megkezdődött, a fontosabb gazdasági tényezőkön szovjet adatok szerint a két szektor a következőképpen osztozott:

	Társadalmiasított szektor			Magán-szektor
	állam	szövetkezetek	együttvéve	
	s z á z n l é k			
Alkalmazottak száma	15	3	18	82
Tőke	54	4	58	42
Bruttotermelés	40	6	46	54
Ártermelés	56	10	66	34
Kereskedelmi forgalom	38	48	86	14
Nemzeti jövedelem	43	10	53	47

Mint látjuk, egyes pontokon még a magánszektor a nagyobb. Ennek magyarázata, hogy az arányszámok az ipar és a mezőgazdaság átlagosításából erednek, az utóbbiban pedig a társadalmiasítás lassabban halad. Ezt látjuk a mezőgazdaságra vonatkozó fenti adatokból:

Alkalmazottak száma	28	5	33	67
Tőke	3	5	8	92
Bruttotermelés	1	1	2	98
Ártermelés	4	1	5	95
Nemzeti jövedelem	1	1	2	98

Kitűnik tehát, mi a szovjetnek még ma is legnagyobb problémája: a mezőgazdaságnak a kollektív gazdálkodásba való bevonása és ezzel kapcsolatban teljes kiirtása a gazdák „kapitalisztikus“ hajlamainak. Végeredményben ettől függ a diktatúra tartós megszilárdulása és az is, hogy a teljes kollektivizálás útján el lehet-e jutni a kommunizmushoz.

Ha most az ötéves terv fogalmazást processzusát meg akarjuk érteni, egyenként kell ismernünk azokat a gondolatmeneteket, amelyek a szovjetet elhatározásához vezették. A legkézenfekvőbb, de nem a legdöntőbb megfontolás az volt, hogy a kollektív gazdaság csakis a legmesszebbmenő tervszerűségen épülhet fel, már a szocializmus elmélete szerint is. Ha a versenyt, mint minden gazdasági életnyilvánulás szabályozóját, elfojtják, nincs más, ami irányt szabhat, csak egy tervszerűség által vezetett központi akarat.

Azonban gyakorlati szempontból egészen más megfontolások állnak az előtérben. A szovjet léte vagy nemléte attól függ, mily mértékben tudja az ország rendkívül dús gazdasági erőforrásait kiaknázni, ezáltal lakosságát bőven ellátni, magamagát pedig a külföld kapitalizmusától függetleníteni. Tehát a gazdasági kiépítés az egyik fontos motívum. Hogy ennek súlypontját az iparfejlesztésre helyezték, az természetes. Egyrészt azért, mert ezen a téren maradt el Oroszország a kapitalista államoktól. Másrészt és főképpen azonban azért, mert a szovjet politikai uralma az ipari proletariátuson nyugszik, tehát annak számát és gazdasági jelentőségét kell elsősorban fejleszteni. Ebből válik érthetővé, amit ott annyiszor hangsúlyoznak, hogy nem az ipar-

fejlesztés, hanem a szocialisztikus iparosítás a tulajdonképpeni cél. „A gyenge iparral és fölényben levő, de nagyon hátramaradt mezőgazdasággal rendelkező ipari agrárországot át kell alakítani mezőgazdasági iparországgá, melynek fölényes ipara és magasfejlettségű, iparosított mezőgazdasága van. Első helyen energia és gépek termelése, a népmunka energiefelszerelésének ipari fokozása állnak“, mondja a szovjet sokat olvasott publicistája, Grinko. Mondani sem kell, hogy ebből az iparosításban minden rendelkezésre álló erő a társadalmisított szektor fejlesztésére veti magát.

Belsőleg ez az iparosítás küzdelmet jelent az ipar és a mezőgazdaság közt, a szovjet urait pedig az elé az elhatározás elé állította, hogy a rendelkezésre álló erőket milyen arányban ossza meg a két termelési ág közt. A belpolitikai ellentétek tulajdonképpen e kérdés körül alakultak ki. Trockij kíméletlen tempót követelt és az iparosítás kedvéért az egész parasztságot fel akarta áldozni, azzal sem törődve, ha e miatt a mezőgazdaság egyelőre visszafejlődik, Stalin azonban érvényre juttatta álláspontját, mely helytelennek tartotta „a proletárok városa és a kis-, illetőleg középparasztság fáluja közti szövetség fenntartásának és megszilárdításának gondját ignorálni. Ez végeredményben a szovjet-unióknak az imperializmus erőivel szemben való lefegyverzését jelentené“. (Grinko.) Viszont a Bucharin vezetése alatt álló jobboldali ellenzék fél a túlgyors tempótól, attól, hogy a terv sikerét úgy a parasztságnak, mint a munkásságnak rendkívüli nélkülözésekkel kelljen megvásárolnia. Nem sokat vár a szovjet kollektív mezőgazdasági üzemektől, helyesebbnek tartja, hogy megfelelő bánásmóddal a parasztszok gazdálkodási kedvét élesszák és ily módon béküljenek ki a szovjettel.

A Trockij-párt megsemmisült, Bucharinéknak még ma is sok híve van, de befolyás nélkül. Ilyenformán a program végrehajtásának semmi politikai akadálya nincs. Pedig a feladat, amelyre vállalkoztak, valóban gigászi. Aránylag rövid idő alatt 92'7 milliárd rubelt akarnak befektetni a közgazdaságba. Az ipari termelés hozamát 18 milliárdról 43-ra, a mezőgazdaságét 17-ről 26-ra szándékoznak fokozni, tehát 236, illetőleg 159%-kal az 1926—27. gazdasági év színvonalához képest. Ugyanekkor a termelési eszközök árát 30%-kal, a fogyasztásiakét 18%-kal, a mezőgazdasági cikkekét 5%-kal csökkenteni akarják, kivéteelt téve csupán a gabonára nézve, melynél 5%-os áremelkedést irányoztak elő. Párhuzamosan a társadalmisított szektor kiterjesztését is tervezik úgy, hogy az időszak végén a befektetett tőkének 69%-a működnék ennek körében.

Az előtérben az energiefelszerelés felfokozására irányuló törekvés áll; áramtermelő központok létesítése, a tüzelőanyagforrások kiaknázása. Ez megadná a kohóipar és gépgyártás fejlesztésének előfeltételeit. Az ötödik évben 22 milliárd kilowattóra elektromos energia, 75 millió tonna szén, 26 millió tonna nafta, 19 millió tonna nyersvas, 8 millió tonna műtrágya, 150 ezer traktor, 250 ezer automobil, 2 milliárd értékű gép és azonfelül 1 milliárd értékű mezőgazdasági gép (rubelben) volna a termelés. Ezzel kapcsolatban a proletariátus arányszámát a munkaképes népesség 14%-áról 17%-ra, a névleges munkabért 30—70%-kal kell emelni úgy, hogy közben a napi munkaidő

7 óra 18 percről 6 óra 48 percre csökkenjen. Az iparosítással karöltve kell haladni a forgalmi eszközök kiépítésének; eltekintve a felszerelés fejlesztésétől, 22.600 kilométer új vasutat terveznek. Nem feledkeztek meg a víziutakról sem. Különösen két csatornának tulajdonítanak nagy jelentőséget; az egyik a Volgát a Donnal, a másik a Dnjepert a Dvinán és Berezinán keresztül a Keleti-tengerrel kötné össze. Végül 60 ezer kilométer országútnak automobilhasználatra való elsőrangúsítását és a légi forgalomnak mintegy megfizetését is felöleli a terv.

Igen érdekes, amit a mezőgazdasággal terveznek, amelyet elsősorban szintén iparosítás révén akarnak fejleszteni; értve ezalatt nem csupán gépekkel minél nagyobb mértékben való felszerelését, hanem szervezetének olyan irányban való átgúrást, hogy ne az önálló és földtulajdonához tapadó gazdán, hanem a gépeket kiszolgáló proletármunkáson nyugodjék. Tehát az egyéni üzemek ellen irányul a tevékenység. Elsősorban a kulakot akarják kiirtani, a vagyonos gazdát, akinek elegendő instrukciója van nemcsak saját birtokának műveléséhez, hanem ahhoz is, hogy azt bérebe adja a kisparasztoknak és ily módon, mint utóbbiak számára nélkülözhetetlen vállalkozó, a falut függésben tartja. Ezzel szemben kérélnthetetlenek. A mezőgazdaság elleni offenzíva célja, mint mondják, a falu szocialisztikus átalakítása és „ipari forradalom a mezőgazdaságban”. A célhoz vezető utak különbözők. A szovjetgazdaságok területét ötmillió hektárra akarják kiterjeszteni. Ezeket akarják létesíteni az úgynevezett gabonagyárakat, ahol óriási területen a lehető legnagyobb mértékben gépi üzemre rendezkednek be. Ehhez kapcsolódik a parasztgazdaságok kollektivizálása, úgyhogy az időszak végén az ily módon társadalmiasított gazdálkodás területe elérje a 22 millió hektárt. Meg kell jegyezni, hogy a szovjet adatai szerint már a második évben, 1929—30-ban, túlhaladták a teljes előirányzatot és elérték a 30 millió hektárt. A kollektivizálás különböző utakon történik. Elsősorban a beszerzési szövetkezetek megerősítésével, amelyek csak a kis- és középgazdáknak állnak rendelkezésére. Mivel az állam a szövetkezeteket tőle telhetőleg ellátja, kedvezőbb termelési feltételeket teremt azok tagjai részére, általuk fokozatosan magához vonzza a parasztságot. Azonkívül nagy gép- és traktorállomásokat rendeznek be. Ezek szerződésileg vállalják az üzemekben géppel elvégezhető összes munkákat; a földtulajdonosok mint munkások szintén részt vesznek a munkában és aratás után, levonásával a gépek termésmétszbeni bérének, a terméssel rendelkeznek. Végül fokozódó mértékben akarják oly módon is az egyéni termelést az államtól függőségbe hozni, hogy hasonló termelési szerződéseket kötnek vele, mint amilyenek már az európai államokban is mind sűrűbben fordulnak elő: megállapodnak bizonyos terménynek bizonyos területen bizonyos előírások szerint való termelésében, a termelőt ellátják termelési eszközökkel, viszont utóbbi kötelezi magát, hogy a termésnek egy részét beszoigáltatja. A szövetkezeti úton, valamint a gépközpontok és szerződések útján történő támogatást a hivatalos szovjetpolitika úgy tünteti fel, mintha ezzel az egyéni parasztgazdaságok megerősítésére irányulna, holott kétségtelen, hogy ezekkel is a cél nem egyéb, mint minél inkább körülfontni a magánüzemet, mindaddig, míg teljesen az

államtól válik függővé és egyéni csupán a munka elvégzésének kötelezettsége marad. Azt remélik, hogy a mezőgazdaság társadalmiasított szektorát ily módon 2%-ról 15-re emelik, azonban úgy, hogy az áru-termelésből 4 helyett 25%-kal rendelkeznie az állam.

Gondolnak arra is, hogy a termelésnek ily óriási arányokban történő fokozása, illetőleg átalakítása nem csupán anyagi előfeltételektől függ. Az iparosodás a városok lakosságának növekedését jelenti és ez lakásépítkezést tesz szükségessé. Erre a célra másfél milliárd rubel van előirányozva. Még nagyobb probléma azonban megfelelően képzett munkásokról (mérnökökről, technikusokról, előmunkásokról) gondoskodni. Negyvenezer mérnököt és hetvenötezer technikust, továbbá másfél millió különlegesen képzett szakmunkást kell nevelni az öt év alatt. Ehhez megint iskolák és tanárok szükségesek. Végül remélik azt is, hogy az erőfeszítések révén a fejenkénti fogyasztást is a különböző cikkek szerint 30—100%-kal emelni tudják.

A terv tehát a gazdasági élet valamennyi elágazását felöleli. Elméletileg nagyszabású teljesítmény és tagadhatatlan a jelentősége abból a szempontból, hogy ez az első alkalom, amikor óriási gazdasági szervezet életét, részeinek együttműködését, az anyagi és emberi tényezők erő-kifejtésének irányát és mértékét meghatározott célok szerint, tervszerűen, előre megszabják.

Ami a siker vagy sikertelenség gyakorlati lehetőségeit illeti, egészen helytelen irányban halad a közvélemény, annak szakképzett elemeit sem véve ki, ha ebben a kérdésben akár pro, akár kontra a számok után igazodik. Elsősorban is lehetetlen megállapítani, hogy igazak-e és helyesek-e a szovjet által az Ötéves terv kezdeti és befejezési helyzetét, valamint az évről-évre elért eredményeket bemutató számok; ehhez ismerni és ellenőrizni kellene a módszereket, amelyekkel azokhoz eljutottak. De nem is fontosak a számok. Teljesen lényegtelen a civilizációra és a kapitalizmusra nézve, vajjon öt vagy tíz vagy húsz év alatt éri-e el a szovjet azt, amit tervez. A csapás az alig-alig lábadozó Európára nézve nagyobb volna ma, de életveszélyességéből alig vesztené évtizedek múlva.

Amit eddig ízelítőül kaptunk, az is elég. Körülbelül azóta, hogy a terv végrehajtását megkezdték, egyre-másra jelennek meg orosz nyerstermékek az európai piacokon. Tekintve azt, hogy utóbbiak felveszőképessége amúgy is gyenge, ennek az újabb kínálatnak a jelentkezése erősen érezhetővé vált az áralakulásban. A szovjet azonban még ezeknél a nyomott áraknál is mindenkor olcsóbban hajlandó üzleteit megkötni. Ebből támadt az a képzet, hogy célja erőltetett kivittel az európai árakat leverni, ezzel a gazdasági bajokat fokozni és az elégtelen hangulatban politikai zavarokat szítani. Tehát forradalmasító célzatú dumpingként fogjuk fel gazdaságpolitikájának a civilizált Európában is érezhető hatásait. Ez a beállítás azonban nem egészen fedi a tényállást. Hogy az árcsökkenésből gazdasági gondok és politikai veszedelmek is származnak, az csupán egy mellékhatás, melynek a szovjet természetesen rendkívül örül. De az ő célja tulajdonképpen az, hogy minél előbb hozzájusson azokhoz a félgártmányokhoz és gártmányokhoz, melyeket iparosítási programjának végrehajtásában

nem nélkülözhet és otthon nem teremthet elő. Fizetni pedig csak azzal tud, amije van: nyersanyaggal, tehát gabonával, fával, naftával, kőszénnel stb. Neki az áralakulás szinte mindegy, a fontos az, hogy egyáltalában találjon átvetőre, aki szállítja, mire neki szüksége van.

Ez a helyzet lényege. Azért túlsókat vár a kapitalizmustól az, aki reméli, hogy belátható időn belül az ipari államok a mezőgazdaságiak pártjára állva, összefognak az orosz bevitel megakadályozására. Hacsak dumpingről volna szó, az eset könnyebb volna. De így az elzárkózás egyben hatalmas ipari megrendelések elvesztését, vagyis a munkanélküliek számának emelkedését is jelentené az U. S. A., Németország, Anglia, Olaszország részére. Alig hihető, hogy például a német kormány a maga négymillió munkanélkülijével kockáztatni memé egy az orosz bevitelt megakadályozó javaslatot, amelynek első feltétele, hogy többszáz milliós ipari megrendeléstől esik el.

Illúziók táplálásánál helyesebb, ha a gazdasági élet alaptényeire és a világgazdaság mai helyzetére támaszkodó megfontolások alapján próbálunk a jövőt illetőleg eligazodni. Ne bíbelődjünk azzal, hogy sikerül-e a tervet végrehajtani és azzal mindazt elérni, amit akarnak. Oly mérhetetlennek, a teremtés határán állónak látszik az, hogy az eddigi tapasztalatok szerint meghaladja az emberi alkotóképességet. Valószínű, hogy valahol hiba csúszott a számításba, ha máshol nem, az egyén és a tömegek pszichológiai diszpozícióinak és energiáinak értékelésében. Tehát csődöt fog mondani. Tegyük fel azonban a rosszabb eshetőséget, hogy maga a terv sikerül és általa a szovjetnek sikerül a tartós kommunisztikus gazdálkodást megalapoznia? Azt jelenti-e ez, hogy előbb-utóbb a maga társadalomgazdasági rendszerének búvókörébe fogja vonni a ma még kapitalisztikus világot?

Kétségtelen, hogy katonai ereje félelmetes lesz. De a szövetkezett Európa és Amerika hadseregeivel még sem tudná felvenni a küzdelmet, akkor sem, ha Ázsia óriási tartalékait is szolgálatába állíthatná. Forradalmi propagandája is erősebb lesz, mert a mait sokszorosán meghaladó pénzt fog erre száni. Azonban arra a kérdésre, hogy ezek ellen miképp védekezik a civilizáció, nem ennek a cikknek keretében kell választ adni. Ez katonai és rendészeti probléma.

Reánk az a kérdés tartozik, hogy egy kommunisztikus gazdasági rendszer Oroszországban tisztán vonzóerejével képes lenne-e idővel a maga képére átalakítani a világot. Erre a választ egyrészt gazdasági, másrészt politikai szempontból lehet megadni.

Ami az előbbit illeti, veszedelmessé akkor válnék, ha tökéletesebb és olcsóbb termelésével állandóan versenyt tudna támasztani a kapitalisztikus termelésnek és ezzel a világpiac árait olyan szintre szorítaná, melyen a kapitalisztikus termelés előbb-utóbb felbomlanék. Ez ellen Oroszország erős blokározásával lehetne védekezni. De nem is valószínű, hogy termelése versenyképes lehessen a kapitalisztikussal. Kétségkívül erősen javítaná esélyeit az a körülmény, hogy sem földjáradékot, sem tőkeamatot nem fizet. Ezzel szemben azonban lényegesen drágább lenne a termelésbe fektetett munka. Mert hiszen tartós fennállása csak úgy képzelhető, ha mindenkinek a mi munkásainkét meghaladó jólétet tudna biztosítani. Van-e erre kilátása, arról mindjárt

lesz szó. De vitán felül áll, hogy ha van, akkor ez ugyanannyi, mint ha sokkal magasabb munkabért fizetne. Ezzel termelési költségében lényeges többlet mutatkoznék a kapitalisztikus termeléssel szemben, amit csak úgy tudna kiegyenlíteni, ha a tökéletességig vitt racionalizálás révén azzal egyenlő magatartást tudna elérni a kapitalisztikus termelési költséghez képest. Alig hihetjük el, hogy egy pár év arasznyi ideje alatt tűzzel-vassal felépített tervgazdálkodás erre képes volna, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy előbb óriási tömegekből, tudniillik az orosz parasztságból ki kell irtania a gazdasági szabadsághoz való ragaszkodásnak utolsó foszlányát is. A szovjet drágábban fog termelni, ez nem vitás, konkurrenciát Európának csak a jelenlegi ráfizetéses módszerrel csinálhat, ezt pedig örökké még az ő gazdagsága sem bírja el.

A politikai veszély abban állna, hogy a kapitalisztikus országok alsóbb rétegei Oroszországban eldorádót láthatnának és ezért fordalmaik ugyanazon állapot elérése érdekében egymást követnék. Ettől azonban ma még távol áll az orosz gazdasági élet és becslésem szerint a mainak legalább ötszörösére kellene emelnie a nemzeti jövedelemnek elfogyasztásra szánt részét. Abszolúte véve ez nem lehetetlen, de gyakorlatilag igen távol áll, mert éppen a tervgazdálkodás kiépítése annyi befektetést kíván, hogy még igen hosszú ideig, talán évszázadokig kell azért a lakosságnak áldozatokat hoznia. Jellemzőül csak egy példát: a szovjetadatok szerint az ötéves tervet megelőzőleg 0.48 méter gyapjúszövet jutott évente minden főre, annak végén pedig 17 méter esnék. Elképzelhető, mikor fog egy-egy kereső férfira 8 méter, azaz évi két ruha és egy kabát jutni, ami az amerikai és angol munkásnak bizonyára nem túlzott igény. Még hosszú ideig inkább igével, mint kenyérrel lesz bőven ellátva az orosz nép és a legrosszabbat feltételezve is még van idő, amíg majd ott tartunk, hogy a nyugati nemzetek számban és súlyban döntő rétegei az orosznál rosszabbul fognak élni.

Időközben pedig remélhetőleg a kapitalisztikus gazdasági rendszer területén is javulni fognak a viszonyok. Bizonyos az, hogy minél dezorganizáltabb a kapitalizmus, annál inkább közelítheti meg azt eredményeiben és annál inkább fenyegeti azt a kommunizmus. Legbiztosabb védekezése mégis csak az, ha állandóan vezet legalább egy fejhosszal, vagyis minden körülmények közt jobban állítja a maga tömegeit, mint a szovjet.' Több megértéssel, valamint szociális érzéssel és tettel ez nem lehetetlen.

Ne háborún, bojkotton és hasonlókon törjük fejünket, amik csak a szovjet malmára hajtának a vizet: teremtsen a kapitalizmus rendet a maga portáján, akkor semmitől sem kell tartania.